

2020 borsa çöküşü: Üçüncü Büyük Depresyon'un dördüncü evresi

Sungur Savran

Dünya finans sisteminin kalbi olan Wall Street'te borsa, 12 Mart Perşembe günü dört gün içinde ikinci defa kapatıldı. S&P 500 adını taşıyan en geniş tabanlı endeks yüzde 7 düşerse, otomatik “devre kesici” (circuit breaker) adını taşıyan mekanizma hareket geçiyor ve borsa 15 dakika boyunca kapalı kalıyor. Geçtiğimiz Pazartesi (9 Mart) bu yaşanınca kimileri bu günün tarihe “Kırmızı Pazartesi” olarak geçeceğini söylemişti. 1929'un ünlü borsa çöküşünün “Kara Salı”sına nazire vardı burada elbette. Ama bir hafta içinde ikinci defa aynı şey yaşanınca bu fikrin mucitlerini bir kaygı almış olabilir: “Kırmızı Pazartesi”, sonra “Turuncu Perşembe”, derken...

Wall Street son haftalarda manik-depresif bir ruh durumuna girdi. Son birkaç hafta içinde altı gün Dow Jones sanayi endeksi 1.000 puandan fazla düştü ya da yükseldi. Borsalarda bu sık görülmeyen bir durum ve aslında derinde çok ciddi bir sorun olduğuna işaret ediyor. Borsa ekonominin durumu dolayısıyla düşme basıncı altında. Ancak borsada oynayan büyük oyuncular bunu kabullenmek istemiyor. Büyük düşüşlerin ardından en basit bir olumlu sinyal yeni bir yükselişin yaşanabileceği umudunu yaratıyor bu oyuncularında. Bir Merkez Bankası faiz indirimi, bir pozitif ekonomik göstergenin açıklanması vb., ardından borsa ölüm döşeginde birden hayatıyet belirtileri gösteren bir hasta gibi diriliyor. Sonra birkaç

gün içinde yeniden çöküş! Tepedeki fotoğraf VIX endeksi adını taşıyan piyasa oynaklık endeksinin son aylardaki gelişimini gösteriyor. Görüldüğü gibi Mart ayı telaş ayı! Bu endekse “Korku Endeksi” de deniyor. Borsa oyuncularının korkusunu içeriyor. Görüldüğü gibi son günlerde endeks 80’e dayanmış. Eylül 2008’de Lehman Brothers çöktüğünde de endeks 90’a fırlamıştı.

Borsa çok uzun zamandır anlık küçük düşüşler dışında hep yükseliyordu. Wall Street ve diğer dünya borsaları 2009’dan beri, yani 11 yıldır çok uzun süren bir yükseliş dalgası (“bull run”) yaşıyor. Bu, bildiğimiz kadarıyla, tarihi bir rekor. 2008’de yaşanan büyük finansal çöküşten sonra hem ABD merkez bankası Federal Reserve (Fed) hem de dünyanın öteki büyük merkez bankalarının piyasayı paraya boğması, bu ucuz paranın borsaya akmasına yol açtı. Bu mutluluk zinciri son döneme kadar devam etti. Durum o kadar çıplak biçimde ortada ki, S&P 500 endeksinin on yıllık yükseliş eğrisi ile ucuz para politikasının en iyi göstergelerinden biri olarak Fed’in bilançosunun büyüme hızını aynı grafik üzerine koydunuz mu iki eğri neredeyse aynı çıkıyor!

Ama 2008 ile başlayan Üçüncü Büyük Depresyon aşılamamış olduğu için bu yeniden bir balon şişmesi anlamına gelecekti. Bugün ortaya çıkan bu balondur. Borsa işte bu yeni gerçeğe alışamıyor. Onun için vahşi iniş ve çıkışlarla, gelgitlerle sarsılıyor.

Ama net sonuç düşüş yönünde. Dow Jones şimdiden net değerinden yüzde 20’nin üzerinde kayıp vermiş durumda. Bu, teknik literatürde bir düşüş döneminin (“bear market”) açılışı olarak tanımlanıyor. Tabii, finans piyasalarının uluslararasılaşma süreci ile bütünüyle birbirine bağlanmış olduğu dünyamızda sarsılan ve düşen sadece Wall Street değil. Tokyo, Şanghai, Hong Kong, Frankfurt, Londra gibi diğer dev borsalar da, Borsa İstanbul’da bu çakılma eğiliminden payını alıyor. Bunun muhtemel sonucu dünya ekonomisinde yeni bir daralmanın (resesyonun) ya da en azından çok ciddi bir yavaşlamanın gündemimizde olduğu.

Ama bu yeni finans krizini eskilerden ayıran bir yan var: Bu çöküntü, Korona virüsün dünya ekonomisinde yarattığı çalkantıdan hiçbir biçimde ayrılamaz. Burada ironik bir durumla karşı karşıya geliyoruz: Son 250 yıllık tarih boyunca sermayenin sözcüleri her büyük finansal çöküşü ve her büyük ekonomik krizi hep özel, tekrarlanmayacak, kapitalist sistemin dışında oluşan nedenlere bağlamak istemiştir. Bu biz Marksistlerin alay konusu olacak kadar saydam bir kapitalizmi özürleme operasyonu olmuştur her zaman. Bazen sistemin kendi temsilcileri bile bununla alay etmiştir. Mesela 2008 finansal çöküşünde Amerikalı iki ünlü iktisatçı, kriz üzerine yazdıkları kitaba bu yaklaşımla alay eder bir tavırla *This Time is Different* (Bu Kez Farklı) başlığını koymuşlardır.

Ama bu sefer gerçekten farklıdır. Ne kadar farklıdır, ne anlamda farklıdır? Görelim.

Korona virüs ve kapitalist virüs

Biz kapitalizmin ideologlarının krizleri ve finansal çöküşleri her defasında farklı ve kapitalist sistemle ilgisi olmayan faktörlerle açıklamasını gayet iyi anlıyoruz. Kapitalizm, Marx'ın ısrarla vurguladığı, sistemin özelliklerinden, yani genelleşmiş meta üretiminin içkin diyalektiğinden hareketle ortaya koyduğu gibi, doğası gereği krizlerle ve hatta krizler aracılığıyla gelişen, büyüyen, ilerleyen bir sistemdir. Üstelik, kapitalizm geliştikçe, üretici güçleri de geliştirdikçe kriz eğilimleri azalmaz, tam tersine daha da güçlü hale gelir. İşte bugün üçüncüsünü yaşamakta olduğumuz Büyük Depresyonlar silsilesi de (1873-1896, 1929-1948, 2008'de başlayan hâlâ sürüyor) krizlerin sistem krizi haline gelmesinin ifadesidir.

Marx bunu erkenden ortaya koymuşken burjuva iktisadı ana akım teorisini krizleri yadsıma üzerine yerleştirmiştir. Neden? Çünkü burjuva iktisadı, esas olarak kapitalizmi özürlemeye, var olabilecek sistemlerin en iyisi gibi göstermeye, insan doğasına en uygun ideal ekonomik biçim olarak sunmaya adanmıştır da ondan. Neoklasik iktisat olarak bilinen ana akım iktisat burjuva iktisatçılarına krizleri sistemin özelliklerinden hareketle kavrama araçlarını vermediği için, iktisatçıların yapabileceği her defasında ancak "bu sefer farklı" demek olmuştur. Fark da hep kapitalizmin dışından gelen "dışsal şok"lardan kaynaklanır çünkü sistemin kendisinde kriz eğilimi yoktur! Yani, özürleme sadece kriz anlarında ortaya çıkmaz. İşin, burjuva iktisat biliminin başlangıcından itibaren mevcuttur.

Bunun en önemli tarihi istisnası Keynes'tir. Keynes krizlerin bir olanaklılık olduğunu teorik olarak kabul ettiği içindir ki bütün ötekilerden farklıdır. Ama sadece olanaklılığı yanlış yerde (dolaşım, talep, kapitalistlerin hayvani dürtüleri) bulmakla kalmaz. Bu krizlerin doğru politika ile engellenebileceğini ima eder. Keynesçilik işte tam da budur, krizleri engelleme, engelleyemezse sistemi onarma sanatı. Bunun Marx'tan farkı açıktır: Marksist teoride, krizler engellenemez, emperyalizm çağında, kapitalizm tarihi bir gerileme içine girmişken öyle talep yönetimiyle falan da düzenlenemez.

Bütün bunları neden anlattık? Çünkü biz burjuva iktisadının ekonomik krizler karşısındaki geleneksel tutumunu alaya alırsak. Ama bunu yapmak için uydurma kanıtlara ihtiyacımız yoktur. Doğruya doğru, eğriye eğri deriz. Korono virüsün yarattığı pandemide kapitalizmin payı vardır. Virüsü kapitalizm yaratmamış olabilir. Ama virüsün böylesine rahatça, elini kolunu sallayarak dolaşmasına, tam bir afet halini almasına, tıbbi malzemedan ilaç (aşı) yokluğuna tıp sisteminde kapitalizmin yarattığı bin gedik yüzünden binlerce, yarın on binlerce, belki milyonlarca can almasına kapitalizm yol açıyor.

Ama bu pandemi kapitalist sistemin kriz yaratma mekanizmalarının tipik örneği falan değildir. Bugün yaşanan finansal çöküşte Korona virüsün rolü olduğunun yadsınması da olanaklı değildir. Öyleyse, sonuç açıktır: Bu çöküş, borsaların

bu çakılışı, kapitalist sistemin dışından tetiklenmiştir. Bu anlamda ve sadece bu anlamda bu kriz farklıdır.

Üçüncü Büyük Depresyon'un yeni evresi

Ama o kadar. Onun dışında kapitalizmin ideologları bundan sonra finansal çöküşten ve onun peşi sıra ortaya çıkacağı kesin olan reel ekonominin sarsıntısından sadece ve sadece Korona virüsü sorumlu tutmaya çalıştıkça yalan söylüyor olacaklardır. 2008'de yaşanan ve "küresel finansal kriz" olarak anılan çöküşün yol açtığı Üçüncü Büyük Depresyon sadece ertelendi, bir çözüme kavuşturulmadı, aşılmadı. Bu yüzden hem dünya ekonomisi, hem de borsalar Korona virüs dalgasından ağır bir darbe yedi.

Üçüncü Büyük Depresyon'un 12 yılı, krizin oradan oraya atladığı, her defasında yeni bir alanın krizin hâkimiyetine girdiği bir sürece tanık oldu. Süreç belirgin olarak birbirinden ayrılabilen evrelerden geçti. Önce 2008-2009'da borsalar, bankalar, sigorta şirketleri ve her tür finans kuruluşu merkez bankaları tarafından uçurumun kenarından geri çekildi. İkinci bir evrede, devletlerin karşılıksız para basma ve açık bütçe ve borçlanma yoluyla ekonomiyi destekleme politikası dolayısıyla 2010'dan itibaren özel finansın krizi devletlerin mali krizine dönüştü. Bu kriz hâlâ devam ediyor. Kapitalist dünyanın bütün devletleri, tarihte savaş dışı dönemlerde görülmüş en büyük borç yükümlülüğü altında eziliyor.

Krizin ilk döneminde Çin ve bazı "yükselen ekonomiler" (en başta BRICS olarak anılan ülkeler, Çin'in yanı sıra Brezilya, Rusya, Hindistan ve Güney Afrika) ve bu arada Türkiye, gelişmiş kapitalist ülkelerin krizinden yararlanarak bir büyük sermaye akımından yararlanarak çok yüksek büyüme hızlarına ulaştı. 2013'ten sonra bu durum da tersine döndü. ABD merkez bankası Fed borsalarda yeniden bir balon oluşması riskine karşı, önce "miktar genişlemesi" adı altında karşılıksız para basmayı durdurdu. Sonra da faiz yükseltmeye başladı. Bu kez sermaye akımları ters yöne döndü, "yükselen" ekonomiler kan kaybetmeye başladı. Bu üçüncü evrenin başlangıcı oldu. "Yükselen ekonomiler" Çin hariç ardı ardına krize girdi: Rusya, Brezilya, Türkiye, Arjantin, Güney Afrika ve benzeri ülkeler, farklı tempolarda hızlı büyümeden ekonomik daralmaya (resesyon) geçtiler.

Çin bir süre daha direndi, çünkü onun hızlı büyümesi (örneğin Türkiye'den farklı olarak) yabancı sermaye akımlarının pamuk ipliğine bağlı değildi. Ama sarsıntı içinde bir dünyada, o dünya ekonomisiyle derinden bütünleşmiş bir ülke, ekonomisi ne ölçüde devletin bilinçli yönlendirmesine tâbi olursa olsun ne kadar direnebilir? Çin 2015-2016 yıllarında büyük bir sarsıntı yaşadı. Şanghay borsası üç kez, 2015 Haziran, 2015 Eylül ve 2016 Ocak aylarında çakıldı, piyasa değerinin yarısını yitirdi. Ama her defasında devlet harcamalarını arttırarak, devlet bankalarının kredi musluklarını açarak büyümenin düşmesini engelledi.

Böylece tek istisna da kervana katılıyordu. Üçüncü evre artık mantıksal sonucuna ulaşmıştı. Şimdi artık dünya ekonomisinin ne zaman yeniden altüst olacağını beklemeye kalmıştı iş. İşte bugün Korona virüsün bir fiskeşi ile darmadağın olan bu zayıf dünya ekonomisidir.

Korona virüs kriz teorisi ve petrol fiyatlarının anlamı

Bir örnek olarak petrol üzerine verilmekte olan savaşı ele alalım. Geçtiğimiz Pazartesi (hani “Kırmızı Pazartesi”) sadece borsalar çakılmadı. Aynı zamanda petrolün dünya piyasasındaki fiyatı yaklaşık yüzde 30’luk bir düşüş yaşadı. Bunun sonucunda petrol şirketleri borsada ağır bir darbe yedi: Shell’in hisseleri bir günde yüzde 14, British Petroleum’unkiler yüzde 18 düştü. İlk izlenim, petrol fiyatlarının turizmin Korona virüsten yediği darbenin ve seyahatler konusunda duyulan genel kaygının uçak şirketlerini zor duruma sokması dolayısıyla düştüğüdür. Korona virüs kriz teorisi taraftarları böyle diyecektir.

Oysa petrol fiyatlarının hareketine biraz daha geniş açılı baktığımızda durumun farklı olduğunu göreceğiz. Petrol fiyatları önce 1974 ve 1979 yıllarında çok büyük artışlar yaşadı. Bunda OPEC olarak kısaltılan Petrol İhracatçısı Ülkeler Örgütü’nün, anlaşmalarla ve kotalarla arzı bir ölçüde kısıtlayarak üreticiler arası rekabetin fiyatların düşmesine yol açmasına engel olması rol oynuyordu. Yani bir satıcı karteli oluşturulmuştu. 21. yüzyılın başından itibaren ise petrol fiyatları çoştü. Brent petrolünün varil fiyatı 25 dolardan 160 dolara fırladı. Bu dönem Venezuela’da Chávez’in petrol parasıyla “sosyalizm” kurduğunu iddia ettiği dönemdi. (Parayı yoksullara harcadığında kuşku yoktur. Sorun buna sosyalizm denmesiydi!) Bu dönem Rusya’da Putin’in Yeltsin döneminde yaşanan ekonomik çöküşü atlatıp iktidarını konsolide ettiği dönemdi. Bu dönem Cezayir’de Buteflika’nın halkın ihtiyaçlarına ilişkin harcamaları arttırırken bir yandan da kendine bütünüyle bağlı bir kapitalistler sınıfı oluşturduğu dönemdi.

Petrol fiyatı 21. yüzyıldaki ilk büyük darbesini Üçüncü Büyük Depresyonu başlatan 2008 finansal çöküşünden yedi. Varil fiyatı büyük bir hızla 50 dolara kadar düştü. Ama devletler ve merkez bankaları ekonomiyi ucuz para ve borçluluk denizinde yeniden yüzdürmeye başlar başlamaz, fiyat yine fırladı ve birkaç yıl 100-125 dolar arasında dolaştı. Şimdi bir adım geri çekilin ve tabloyu seyreyleyin: Sadece biz Marksistlerin değil, burjuva iktisatçıların da 1930’lu yılların Büyük Depresyonuyla karşılaştırdığı (ama adına hiçbir an “depresyon” demeye cüret edemediği) bir ekonomik kriz patlak vermiş ve petrol (bir yıllık bir parantezden sonra) sadece 150 dolardan 100-125 dolar bandına düşüyor. Bu sağlıklı bir fiyatlandırma olabilir mi? Peki neden bu anormallik? Çünkü ekonomi suni teneffüs yöntemiyle ayakta tutuluyor. Bu yöntemlerin maliyeti şudur: Bir süre suni teneffüs yöntemiyle ayakta tutulan ekonomi, daha sonra kriz günü geldiğinde daha da derin

bir çöküş yaşar. Suni teneffüs ne kadar uzun sürerse yeni kriz o kadar derin olur. Yukarıda 11 yıllık borsa yükselişinden söz ettik. Ardında ne yatıyor? ABD merkez bankası Federal Reserve istisna tutulursa, merkez bankalarının negatif faiz politikası ve “miktar genişlemesi” ikiyüzlülüğü altında karşılıksız para basması yatıyor. Emperyalist kapitalist devletler balonu kendi elleriyle şişirdiler. Korono virüs fiskeşiyle patlayan balon işte o balondur. Şimdi bu merkez bankaları göstermelik önlemler alıyor. Fed hızla faiz oranlarını düşürüyor. Çünkü ABD ekonomisi bir ölçüde canlanmıştı, bu da ona faiz oranlarını yükseltme olanağını sağlamıştı. Ama bir de Avrupa Merkez Bankası’na bakın: Dün bankanın yeni başkanı, eski İMF direktörü Christine Lagarde bir önlemler paketi açıkladı. Paket o kadar yetersizdi ki borsa daha da fazla düştü? Neden? Çünkü Avrupa Merkez Bankası, 2008’den 12 yıl sonra hâlâ negatif faiz oranı uyguluyor, yani borç alana üstüne para veriyor! Bundan sonra daha ne yapsın? Bu merkez bankalarının yeni kriz karşısındaki aczini ortaya koyuyor.

Tabloyu bıraktığımız yerden alalım. Petrol fiyatı 2010-2014 arasında bir daha coşturmuştu. 2014 çok ağır ve bu sefer çok daha kalıcı bir ikinci darbeye tanık oldu. Neden? Birden fazla nedeni var. İkisi çok önemli. İlki bu yazının bütünsel argümanı ile doğrudan ilgili. Yukarıda belirttiğimiz gibi, 2010-2013 arası hızla büyüyen “yükselen ekonomiler”, 2013’ten sonra adım adım aşırı ısınmaya ve sonra tıkanmaya başladı. En sonunda Çin ekonomisinin yavaşlamaya başlaması, bütün hammaddelere, bu arada Çin’in aşırı bir bağımlılık hissettiği birincil enerji kaynaklarına ve en başta petrole büyük bir darbe oluşturdu. 2014’ten itibaren petrol fiyatları 50 dolara, hatta daha altına düştü ve orada kaldı. Arada birkaç defa 70 dolar sınırını zorlamadı değil, ama esas olarak düşük bir seyir izledi. Bu yeni dönem (yani Üçüncü Büyük Depresyon’un üçüncü evresi) Maduro’nun, petrol geliri düştüğü için Venezuela halkını sosyalizm adı altında yokluğa alıştırdığı dönemdi. Rusya’nın 1998 moratoryumuna benzer bir ekonomik kriz yaşadığı dönemdi. Dönemin sonunda Cezayir’de Buteflika’nın bir devrimle devrildiği dönemdi. Nedeni neydi demıştik? Dünya ekonomisinin zayıflığının ve borsalarda balonlar oluşmakta olduğunun ortaya çıkmış olması demıştik.

Öteki büyük neden, bizim buradaki amacımız açısından ikincildir. Emperyalist ülkelerde, en başta ABD’de kaya petrolü ve gazı (“fracking”) yöntemiyle petrol üretiminin artışı bu ülkeyi yeniden net petrol ihracatçısı haline getirecek bir etki yaratıyordu. Bu, geleneksel yöntemlerle petrol üreten ülkeler için rekabet edilmesi gereken bir yeni aktörün ufukta görünmesi demektir. Kaya gazı, kuyu petrolcülüğünden daha yüksek birim maliyetler içerir. Fiyatların düşmesi kaya gazı üreticilerini zarara ve zamanla piyasa dışına sürükleyecektir. Dünyanın bir numaralı üreticisi Suudi Arabistan kendi pazar payını riske atmaktansa, üretim miktarını arttırarak yeni rakiplerini tasfiye edebilecek fiyat düşüşlerine hazır olduğunu

gösterdi. İki numara Rusya Suudi Arabistan'dan çok farklı karakterde karmaşık bir ekonomiye (silah ve uzay sanayii, çok ileri bir bilimsel-teknolojik sektör vb.) sahip olduğu için buna rıza göstermedi. Ve böylece Suud-ABD-Rusya üçgeni arasındaki rekabet sonucunda petrol fiyatları bu hafta yüzde 30 düştü. Ama dikkat! Bu yılki düşüş bundan da yüksek: yılbaşından beri varil fiyatındaki düşüş yüzde 45 dolayında. Yani iki buçuk ayda petrol fiyatı yarı yarıya düşmüş bulunuyor. Ondan önce de genellikle 50-60 dolar bandında dolaşıyordu. İşte bu, petrol piyasasında talebin daha önce de düşmekte olduğunun çok açık bir ifadesidir. Bu ise dünya ekonomisinin zayıflığının açık bir göstergesi. Korona virüs üç aylık bir iş. Bir pandemi haline gelmesi ise sadece son bir ay içinde oldu. Ama petrol fiyatları beş yıldır düşüyor ve düşüyor.

Çin'in ekonomik yavaşlamasının bundaki rolünü anlamak için şu rakamları hatırlamak yeterli. Çin 2019'da günde 14 milyon varil petrol tüketiyordu. Bu günlük talebin 100 milyon varil olduğu dünya pazarının yüzde 14'ü demek. Ama daha önemli veri başka: Talepteki artışın yüzde 80'i Çin'den kaynaklanıyordu! Şimdi Çin 2013'ten itibaren ancak suni yöntemlerle üzeri kapatılan ekonomik zayıflamanın ve Korona virüsün üretim ve tüketim üzerindeki ağır tahribatının bileşik etkisiyle ciddi bir yavaşlama yaşıyor. 2020'nin ilk çeyreğinde Çin ekonomisinin büyüme hızının daha önceki tahmin olan yüzde 6 yerine yüzde 2,3 büyüyeceği öngörülüyor.

Çin batınca dünya ekonomisi batıyorsa o dünya ekonomisi zaten bataktır demektir. Biz Üçüncü Büyük Depresyon'un ilk ikisinden önemli farklarından tarihsel özgüllüğünün ana unsurlarından birinin devletlerin ilk günden kurduğu oksijen çadırı ise, bir diğerinin ve çok daha önemlisinin ise dev ölçekli Çin ekonomisinin çok hızlı büyümesi olduğunu başından beri söylüyoruz. Kapitalizminizi dünya ekonominizi kurarken Çin'e güvendiniz de öyle mi kurdunuz? Şimdi Çin'in yarattığı istisnai dinamik buharlaşıyor ve dünya ekonomisi Üçüncü Büyük Depresyon'un en acı hakikatıyla yüzleşmeye başlıyor!

Özetleyelim: Korona virüs kriz teorisi yanlıştır çünkü borsaların kırılganlığı da, petrol fiyatlarının düşüşü de dün başlamadı. Bunlar, dünya ekonomisinin 2013-2014'ten itibaren yeniden bir gerileme dönencesine girdiğinin kanıtıdır. Bu, suni teneffüsle durdurulmaya çalışılmıştır. Ama suni teneffüsle ancak bir yere kadar gidilebilir. Korona virüs kapitalizmin oksijen çadırını yıkmış geçmiştir. Gerçeğin üzerindeki yaldızları sıyırmıştır. Kapitalizmin durumunu çıplak olarak göstermiştir. Rolü budur. Krizi yaratan o değildir. O sadece tetikleyicidir.

Kırmızı Pazartesi!

Muhasebe dilinde kırmızı bölge açık vermek demektir, borsa dilinde ise kâğıtların hızla değer yitirmesi. Wall Street'in 9 Mart Pazartesi'ye "Kırmızı Pazartesi" adını takması belki bundandır. Ya da İngilizce'de "Red Monday" insanın aniden ve çok çalışmasının gerekli hale geldiği bir Pazartesi demek olduğu için bu ad verilmiş olabilir 9 Mart'a. Ama Türkçede bu isim ayrı bir tad kazanıyor.

Kolombiyalı büyük ve büyülü roman yazarı Gabriel Garcia Marquez'in bir romanının İspanyolca orijinal başlığı Türkçeye yaklaşık olarak şöyle çevrilebilir: "Önceden İfşa Edilmiş Bir Cinayetin Öyküsü". İngilizce ve başka Batı dillerinde de böyledir romanın başlığı. Ama nedense roman Türkçeye çevrildiğinde başlığı "Kırmızı Pazartesi" olmuştur. İşte ironi buradadır. Wall Street uzmanlarının 9 Mart'a taktığı ad Türkçede cinayetin önceden bilindiğini ve ifşa edildiğini ima ediyor! Evet, cinayet biliniyordu. Kapitalist devletler Üçüncü Büyük Depresyon'u yapay yöntemlerle kontrol altında tutuyorlardı. Ucuz para ve borçlanma politikaları dolayısıyla borsalar suni şekilde şişmişti. Yeni bir çöküş sadece zaman meselesiydi. Şimdi bu çöküş yaşanıyor.

Bir başka ironiye de dikkat çekelim. Bizim partimiz Devrimci İşçi Partisi, insanlığın uzayı hallaç pamuğu gibi attığı ve gözle katiyen görülemeyecek büyüklükte parçacıkları harekete geçiren nanoteknolojiyi kullanabildiği bir çağda ekonominin bir kumarhaneden başka bir şey olmayan borsaya teslim edilmesine programatik olarak karşı çıkar ve "Borsa kapatılsın!" şiarını öne sürer. Şimdi kapitalizmin kendi çelişkilerinin ağırlığı altında dünya borsalarının merkezi Wall Street, geçici de olsa, kendi kendini kapatıyor! Marx'ın dediği gibi, "sermayenin karşısındaki en büyük engel sermayenin kendisidir". Biz yaşanan ekonomik krizi sermayenin tarihi gerilemesinin ürünü olarak ele alıyoruz. İşte bugün borsa kendini geçici olarak kapatıyor. Ama borsa yeniden açıldığında daha da büyük felaketler yaratıyor. Sermayenin yapamadığını devrimci proletarya yapacak ve borsayı nihayet geri dönülmez biçimde kapatacak, bütün bankaları ve finans kurumlarını kamulaştırarak tek bir devlet bankasında birleştirecek, ekonominin bütün alanlarına kaynak tahsisini (dağılımını) böylece toplumun kendi saptayacağı ihtiyaçlara göre gerçekleştirecek, paranın ortadan kalkacağı güne kadar böylece insanlığı planlı biçimde ileri doğru taşıyacaktır. Bu programın doğruluğunu burada berrak biçimde görüyoruz.

Dördüncü evre açılıyor

Üçüncü Büyük Depresyon'un birinci evresi, kapitalist devletin ve bütün kurumlarının sermayenin ortak çıkarlarının hizmetine koşulması evresiydi (2008-2009) Bir oksijen çadırı kurulmuştu. Ama bu dev oksijen çadırının maliyeti çok yüksekti. İkinci evre (2010-2013) sermayenin zararını kapatmanın ağır maliyeti yüzünden devletin kendisinin mali krize girmesi anlamını taşıyordu. Sonra sermayenin bazı temsilcileri (en başta Fed) oyun teorisindeki "there is no such thing as a free lunch" ("her şeyin bir bedeli vardır, hiçbir şey karşılıksız olmaz") deyimini hatırladılar ve yeni bir çöküşe karşı tedbir almaya başladılar. Bu, üçüncü evreyi açtı (2013-2020). Krizin içinde ekonomiler arasında ortaya çıkmış olan farklılaşma adım adım ortadan kalktı, "yükselen ekonomiler" de krize girdi, en son Çin de düşüşe geçti.

Şimdi içine girdiğimiz dönem dördüncü evredir. Bu evre Üçüncü Büyük Depresyon'un kendisini ilk iki büyük depresyondan ayıran iki ana tarihi özgülüğün etkilerinden sıyrıldığı, çıplak biçimde ortaya çıktığı dönem olacaktır. Bugüne kadar ağır çekim bir film gibi gelişti Üçüncü Büyük Depresyon. Şimdi her şey hızlanacaktır.

Üçüncü Büyük Depresyon patlak verdiğinde demiştik ki, sınıf mücadelelerinde yeni bir dönem açılıyor, hem faşizm hem devrim yükselecek. Faşizm şimdi bir meteor hızıyla tırmanışa geçecektir. Ulusların kendi çıkarlarını en iyi kendi içlerine kapanarak koruyabileceklerine dair yanılısana, Trump, Brexit, Marine Le Pen, Salvini ve benzerlerince pompalanmaya zaten başlamıştı. Şimdi (Çin hariç) herkese dışarıdan gelen bir felaket gibi görünen Korona virüs ile birlikte bu doruğuna ulaşıyor. Trump'ın Avrupa'dan gelecek yolculara kapıları kapatması, Meksika sınırına duvar dikme özlemiyle veya Müslüman ülkelerin bazılarında gelen yolculara koyduğu yasakla aynı titreşimlerin ürünüdür. Ancak, bu çağda kendi içine kapanma olamayacağı için herkes yeniden dışarı açılmak zorunda kalacaktır. Ama postmodernizmin yücelttiği yeni kültürel araçlarla değil, o hep bildiğimiz eski araçlarla, imha araçlarıyla, artık bütün insanlığı, hatta doğayı yok edebilecek güce ulaşmış olan silahlarla. Faşizm diyen dünya savaşı diyordur!

Ama bu yeni evreye aynı zamanda arkamızda dünya devrimin üçüncü dalgasının devrim deneyimleriyle giriyoruz. Tunus ve Mısır'dan Cezayir ve Şili'ye işçi sınıfı, emekçi ve ezilen kitleler isyana kalkışıyor, burjuva devletlerine güven çöküyor, halk kendi yolunu arıyor. Büyük halk kitleleri kapitalizmin insanlığı getirdiği çıkmazdan kurtuluşun yolunu gittikçe daha yaygın biçimde devrimlerde arıyor.

Herkes aklını başına toplasın. Moral bozukluğu bir yere kadar anlaşılabilir. Başta Sovyetler Birliği olmak üzere, bir ikisi hariç bütün yozlaşmış işçi devletlerinin çökmesinin üzerinden 30 yıl geçti. Marksizmi terk edenler, Leninizmi aşağılayanlar, post-Leninist bir tavırla, işçi sınıfına sırt çevirip parti düşmanlığı yapanlar artık

kendilerine gelmelidir. Yozlaşmış işçi devletlerinin neden çöktüğü konusunda henüz anlayamıyor olabiliriz. Daha tartışırız, tartışacağız. Ama Marksizm bir kez daha tarihi olarak doğrulanmıştır. Kapitalizm, tam da *Komünist Manifesto*'da ve *Kapital*'de anlatıldığı gibi, insanlığı yepyeni bir topluma doğru sıçrayabileceği bir aşamada felakete sürüklüyor. Yıkılması gerekiyor. Bunu sadece işçi sınıfı bütün ezilenleri etrafına toplayarak yapabilir. Bunun için de bir Leninist parti gerekir. İnsanlığın krizi, bir kez daha, devrimci önderliğin krizine bağlanıyor.

Nihai hesaplaşma saati daha da yaklaşmıştır. İnsanlığı kapitalizmden de, Korona virüsten de devrim kurtaracaktır.

Not: Bu yazıda ele alınan bütün temaların ve ileri sürülen ana fikirlerin arka planı, Üçüncü Büyük Depresyon'u tetikleyen Lehman Brothers adlı bankanın çöküşünün 10. yıldönümünde *Devrimci Marksizm* dergisinin Sonbahar 2018 tarihli 36. sayısında yayınlanmış olan "Üçüncü Büyük Depresyon'un 10. Yıldönümü: Kapitalizmin Can Çekişmesi" başlıklı yazımızda ortaya konulmaktadır. Daha kapsamlı bir analiz için *Üçüncü Büyük Depresyon. Kapitalizmin Alacakaranlığı* başlıklı kitabımıza (Yordam Kitap, İstanbul, 2013) bakılabilir.